

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

© 2015 УШАКОВА Н. Г., ПОМІНОВА І. І.

УДК 378.147:004.422.322

Ушакова Н. Г., Помінова І. І. Інституційні перетворення системи освіти в епоху глобалізації

Метою статті є дослідження процесів формування інтелектуального капіталу, як визначальної конкурентної переваги епохи глобальної знаннєвої економіки, на основі перетворень національних систем освіти. Доведено, що посилення глобалізаційних тенденцій в інтелектуальній сфері спричинило вихід процесів формування та розвитку національних інтелектуальних капіталів за національні межі й перетворення їх на складові глобального інтелектуального капіталу. Обґрунтовано, що сучасне структурно-функціональне ускладнення освітньої сфери є відповіддю національних систем освіти на виклики глобалізації. Доведено, що формування гібридної глобальної системи освіти, вбудовування в яку вимагає трансформації національних освітніх систем, має для них суперечливі наслідки: з одного боку, створюються безпрецедентні умови для розвитку міжнародного співробітництва в освітній сфері та появи нових інститутів освіти, з іншого, – з'являються різноманітні форми «освітнього імперіалізму». Обґрунтовано, що зменшення негативних наслідків глобалізаційних процесів на вітчизняну систему вимагає реалізації державної політики з формування інституційного простору, який дозволить підвищити якість вищої освіти, а також ефективно використовувати інтелектуальний капітал всередині країни та запобігти його відтоку за кордон.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, глобалізація, національна система освіти, вища освіта.

Бібл.: 11.

Ушакова Наталія Григорівна – кандидат економічних наук, професор, завідувачка кафедри економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: ushakov.nata@mail.ru

Помінова Ірина Іванівна – старший викладач кафедри економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: pomnova.i@mail.ru

УДК 378.147:004.422.322

Ушакова Н. Г., Помінова І. І. Институциональные преобразования системы образования в эпоху глобализации

Целью статьи является исследование процессов формирования интеллектуального капитала, как определяющего конкурентного преимущества эпохи глобальной экономики знаний, на основе преобразований национальных систем образования. Доказано, что усиление глобализационных тенденций в интеллектуальной сфере послужило причиной выхода процессов формирования и развития национальных интеллектуальных капиталов за национальные границы и преобразования их в составляющие глобального интеллектуального капитала. Обосновано, что современное структурно-функциональное усложнение образовательной сферы является ответом национальных систем образования на вызовы глобализации. Доказано, что формирование гибридной глобальной системы образования, встраивание в которую требует трансформации национальных образовательных систем, имеет для них противоречивые последствия: с одной стороны, создаются беспрецедентные условия для развития международного сотрудничества в образовательной сфере и формирования новых институтов образования, с другой, – появляются разнообразные формы «образовательного империализма». Обосновано, что уменьшение отрицательных последствий глобализационных процессов на отечественную систему образования требует реализации государственной политики по формированию институциональной среды, которая позволит повысить качество высшего образования, а также эффективно использовать интеллектуальный капитал внутри страны и предотвратить его отток за границу.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, глобализация, национальная система образования, высшее образование.

Библ.: 11.

Ушакова Наталья Григорьевна – кандидат экономических наук, профессор, заведующая кафедрой экономической теории и права, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: ushakov.nata@mail.ru

Помінова Ірина Іванівна – старший преподаватель кафедры экономической теории и права, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: pomnova.i@mail.ru

UDC 378.147:004.422.322

Ushakova N. G., Pominova I. I. Institutional Transformations of Education System in the Era of Globalization

The article is aimed at studying the processes of formation of intellectual capital, as a definitive competitive advantage of the era of the global knowledge economy, based on transformations of national education systems. It has been proven that increased globalization trends in the intellectual sphere led to the exit of the processes of formation and development of national intellectual capital across national boundaries and to their transformation into constituents of the global intellectual capital. It has been substantiated that the current structural-functional complexity of education sphere is a response of national education systems to the challenges of globalization. It has been proven that the formation of a hybrid global education system, embedding in which requires the transformation of national educational systems, brings along contradictory effects for the latter: on the one hand, unprecedented conditions for the development of international cooperation in education along with formation of new educational institutions are being created, on the other, various forms of «educational imperialism» are appearing. It has been substantiated that reducing the negative effects of globalization processes on the domestic education system requires implementation of the State policy on the formation of institutional environment that will enhance the quality of higher education, as well as the effective use of intellectual capital within the country and prevent its outflow abroad.

Key words: intellectual capital, globalization, national education system, higher education.

Bibl.: 11.

Ushakova Nataliia G. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Economic Theory and Law, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: ushakov.nata@mail.ru

Pominova Iryna I. – Senior Lecturer of the Department of Economic Theory and Law, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: pomnova.i@mail.ru

Глобалізація перетворює світове господарство на цілісне середовище, в якому пов'язуються національний і міжнародний рухи капіталу, інформації, трудових ресурсів тощо. Сучасний етап розвитку світової економіки пов'язаний з посиленням процесів глобалізації в інтелектуальній сфері.

Дослідження інститутів формування інтелектуального капіталу на глобальному рівні та особливостей ефективного його відтворення й використання національними і світовим ринками є об'єктивною вимогою сучасної економіки.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях визначилися основні проблеми глобалізації, частина яких тим чи іншим чином розкриває аспекти глобалізації інтелектуальної сфери: глобалізація науково-технічної сфери (Дж. Сорос, О. Пічкур, А. Філіпенко, Ф. Фукуяма); концепція глобальної освіти (Е. Егрон-Полак, С. Моторна, А. Панарін, М. Шелкунов та ін.); теоретико-методологічні основи конкурентної боротьби університетів (Ф. Альтбах, А. Гобс, Д. Ломбарді, Д. Салмі, Ф. Хірш та ін.); роль держави в нарощуванні конкурентних переваг вищої освіти в умовах глобалізації (Й. Ванг, Х. Грехем, Р. Гейгер, І. Фрумін та ін.) тощо.

Посилення глобалізаційних процесів в інтелектуальній сфері потребує дослідження інституційних механізмів формування інтелектуального капіталу глобального рівня на основі перетворень національних систем освіти.

Мета статті полягає в дослідженні процесів формування інтелектуального капіталу як визначальної конкурентної переваги епохи глобальної знанневої економіки на основі перетворень національних систем освіти.

Процес глобалізації розпочався в 1960-х рр., а з 1990-х рр. вступив у зрілу стадію, яка характеризується своєрідним «стиранням національних кордонів» у торговельній, фінансовій, виробничій, інформаційній сферах. На перших етапах глобалізації інтеграційні тенденції світового господарського середовища стимулювалися, насамперед, розвитком світового інформаційного простору, глобальної фінансової системи, глобалізацією ринку праці. Для сучасного етапу характерне збільшення фінансування наукової діяльності з боку всіх суб'єктів світової економіки, формування специфічної інфраструктури функціонування інтелектуального капіталу глобального рівня, поява нових механізмів міжнародних партнерських відносин в освітньо-науковій сфері та ін. Усе це спричинило пенетраційну взаємодію елементів національних інтелектуальних капіталів між собою та створення відповідних міжнародних інститутів, які забезпечують ці процеси, тобто формування глобального інтелектуального капіталу. Ментальна глобалізація спричинює все більш відчутні трансформації та якісні зрушення в розвитку сучасного соціуму. Формується якісно нове «квантове суспільство» з уніфікованою культурою та високою мобільністю [1, с. 37]. Інтелектуальний капітал, спроможний перетворювати інформацію та знання на матеріальний інноваційний продукт або послугу, сьогодні стає основним драйвером глобальної циркуляції інтелекту.

За своєю природою інтелектуальний капітал є більш інтернаціональним, ніж капітал фізичний. У сучасному

світі ефективний розвиток наукових знань і винахідницької діяльності стає неможливим у суто національних межах (місце генерації основної маси новітніх технологічних ідей уже не обмежується виключно країнами – лідерами світового розвитку); формування значної кількості інновацій для виробництва товарів і послуг заздалегідь розраховане на міжнародне використання (перенесення виробництва товарів з найвищими стандартами якості до країн, в яких були відсутні умови для формування власного інтелектуального капіталу); результативність функціонування ключового інституту формування інтелектуального капіталу – системи освіти – усе більше залежить від активного використання в навчальному процесі новітніх досягнень науки й широкого обміну міжнародним досвідом навчання, викладачами та студентами.

Отже, інтелектуальний капітал кожної країни в процесі формування та розвитку виходить за національні межі й перетворюється на складову глобального інтелектуального капіталу, специфічними властивостями якого є такі: неділима цілісність через взаємопроникнення національних інтелектуальних капіталів; інтернаціоналізація процесу формування, розвитку й використання, що відбувається під активним впливом міждержавних інститутів; висока суперечливість процесів відтворення.

Базовим інститутом формування інтелектуального капіталу, інституційно-господарською платформою його розвитку є система освіти, насамперед її вищий рівень [2, с. 20]. Високий рівень сучасних технологій, що акумулюють у собі новітні досягнення інформаційної економіки, вимагає якісної загальноосвітньої підготовки та значної питомої ваги фахівців з вищою освітою (не менш 40–60%) у загальній чисельності зайнятого населення. Освіта сьогодні розглядається як одна з основних цінностей, без якої неможливий подальший розвиток інтелектуального капіталу в глобалізованій економіці, де відбувається постійна «циркуляція інтелекту» – постійне переміщення інноваційного людського капіталу між різними країнами та організаціями з метою створення, розповсюдження та колективного використання знань, методів та технологій [3, с. 74].

Усе це вимагає від національних систем освіти відповідних викликів глобалізації інституційних перетворень, у результаті чого відбувається структурно-функціональне ускладнення освітньої сфери. Однією з перших відповідей системи освіти на запити глобалізації стала інтернаціоналізація вищої школи, що представляє собою зближення вищих навчальних закладів різних країн, національних освітніх систем, навіть з подальшою інтеграцією в міжнародні інститути. Міжнародне співробітництво перетворилося з побічної діяльності навчальних закладів на невід'ємну частину їхньої стратегії, стало основою формування конкурентоспроможного в глобальному господарському середовищі інтелектуального капіталу [4, с. 13].

Результатом процесів гомогенізації, формування масової культури, транснаціоналізації освітньої сфери стає формування гібридної глобальної системи освіти, вбудовування в яку вимагає трансформації національ-

них освітніх систем з досить суперечливими наслідками. Глобалізація вищої освіти виглядає як процес формування єдиного освітнього простору з відповідними, виробленими домінуючими транснаціональними акторами, стандартами і регламентами, до яких змушені адаптуватися національні освітні системи [5, с. 36].

Отже, глобалізація інтелектуальної сфери є суперечливим процесом. З одного боку, використання в освітньому процесі зарубіжних надбань розвиває здатність людини оцінювати явища з позиції іншої людини, культури, соціально-економічної формації. Освітні послуги, отримані в системі наднаціональної освіти, дозволяють здійснювати професійну діяльність у різних країнах світу без потреби підтвердження дипломів та сертифікатів випускників зарубіжних університетів, що надає додаткові можливості успішно соціалізуватися в інших країнах; уможлиблюється розвиток дистанційного навчання та створення віртуальних університетів.

Водночас формування наднаціональної освіти посилює конкуренцію в освітній сфері, збільшує ризик втрати вищою школою національних академічних цінностей, інтенсифікує процеси «відпливу умів» за кордон, породжує різноманітні форми «освітнього імперіалізму». Наприклад, перемога в боротьбі за іноземних студентів дозволяє вирішувати лідерам міжнародного освітнього ринку кілька проблем:

- ✦ *по-перше*, дефіциту студентів, пов'язаного з демографічною кризою у власних країнах (фінансування університетів Німеччини напрямку пов'язане з чисельністю в них студентів);
- ✦ *по-друге*, це сприяє покращенню позицій університетів країни в міжнародних рейтингах (частка зарубіжних студентів має складати щонайменше 5%), що в подальшому також відбивається на розмірах державного фінансування та збереженні репутації країни як провайдера високоякісної вищої освіти;
- ✦ *по-третє*, значно збільшуються розміри фінансових надходжень до університетів та економік цих країн (за статистикою, іноземний студент витрачає приблизно п'яту частину власних коштів у країні перебування на навчання і чотири п'ятих – на проживання, харчування, розваги тощо).

У США вища освіта – п'ята в грошовому обчисленні стаття експорту американської економіки, яка інколи перевищує обсяг надходжень від експорту зброї. В Австралії освітня галузь є третім найбільшим джерелом бюджетних надходжень в економіку країни [6]. У 2014 р. канадський уряд визнав міжнародну освіту ключовим фактором у створенні нових робочих місць та покращенні добробуту та планує до 2022 р. вдвічі збільшити кількість іноземних студентів – до 450 тис. осіб. Це приведе до зростання витрат іноземних студентів у країні до 16,1 млрд дол. і дозволить створити в Канаді, щонайменше, 86,5 тис. нових робочих місць [7].

У цьому аспекті найбільшим ризиком для систем вищої освіти більшості європейських країн з нижчим рівнем життя є загроза залишитися без власних студентів: у Болгарії, наприклад, на 59 тис. випускників

болгарських шкіл 2014 р. у вищих навчальних закладах пропонувалося 77 тис. місць (у 2015 р. чисельність випускників взагалі складала 35 тис. осіб); схожа демографічна ситуація в інших країнах [8].

Інформатизація та глобалізація формують сьогодні нову інституційну форму в системі освіти, яка базується на концентрації світових освітньо-наукових досягнень і доступній для багатьох формі передачі цих знань – дистанційній. Її розвитку сприяють віртуальні курси, університети та академії, віртуальні бібліотеки, електронні ресурси. У ряді країн (Китай, Латвія, Нідерланди, Алжир, Великобританія, Туреччина та ін.) від 10 до 25% студентів отримують освіту в закладах дистанційного навчання. У 2012 р., згідно з результатами дослідження Babson Survey Research Group, 32% студентів вищих навчальних закладів США (понад 6,7 млн) пройшли хоча б один курс дистанційного навчання, а 65% американських ВНЗ увели дистанційне навчання в стратегію свого розвитку. Затребуваність дистанційного онлайн-навчання підтверджується реєстрацією наприкінці 2014 р. близько 3 млн користувачів проекту дистанційного онлайн-навчання edX (сумісний проект Гарвардського університету і Массачусетського технологічного інституту, запущений у травні 2012 р.) і 1 млн слухачів (серед яких 13 тис. – українці) на курси Coursera [9].

Відмітними рисами такого навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, використання передових комунікаційних та інформаційних технологій, що створює умови для розвитку світового освітнього простору та об'єднання світового інтелектуального ресурсу. З точки зору формування «з нуля» високоякісного інтелектуального капіталу онлайн-освіта навряд чи може бути конкурентом класичному університету (дослідницьку, виховну і, тим більш, культурну функції вона виконувати не в змозі), але як інноваційний та недорогий засіб розповсюдження знань на широку аудиторію може стати важливим інститутом розвитку безперервного навчання.

Основними ризиками цієї форми трансграничної освіти є посилення гегемонії англо-американської академічної системи вищої освіти, що підтверджується такими даними: компанія Coursera пропонує 535 курсів з різних дисциплін і тільки 24% з них розроблені поза США, Канади, Великобританії або Австралії. EdX пропонує 91 курс, з яких тільки 19 створені не в американських або англійських університетах [10, с. 10]. Розроблені курси спираються на американські підходи в освіті, список літератури, як правило, включає роботи американських та західних авторів, які домінують у впливових наукових журналах, доступні англійською мовою. Англійська мова стала майже одноосібною в професійній комунікації та використовується як мова МООС, що надає розповсюджує методологічні й інтелектуальні підходи академічної культури англосовітського світу та призводить до втрати національної ідентифікації. З іншого боку, саме через глобальний інтелектуальний рух національні системи освіти і науки отримують можливість оцінити ефективність своєї діяльності.

Отже, посилення процесів глобалізації спричинило зміну ціннісних орієнтацій освіти, в основі якої вже не стільки національні традиції, скільки інтернаціональні уяви та потреби світового товариства. Стало зрозумілим, що освітні системи, які зберігають винятково традиційні форми передачі знань і не враховують вплив інтегративних та глобалізаційних процесів, відтворюють у своїх національних системах загальноцивілізаційне відставання. Від адекватного впровадження в процес освіти глобалізаційних складових залежить якість інтелектуального капіталу – основної конкурентної переваги нації в знаннєвій економіці, та, по суті, майбутнє самої національної системи вищої освіти. Це вимагає від кожної країни розробки власної стратегії реагування на виклики глобалізації. Держава, незважаючи на постійне зростання частки ринкового регулювання на ринку освітніх послуг, залишається провідним суб'єктом проведення освітньої політики, визначаючи генеральні цілі освіти і механізми їх реалізації.

Становлення економіки знань та посилення глобалізаційних процесів вимагає від компетентних державних органів визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення у сфері вищої освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації. Впровадження зарубіжних освітніх зразків та практик, їх освоєння або відторгнення залежить від поставлених завдань, можливостей (існуюча система вищої освіти з інфраструктурою), історичних традицій (академізм, фундаменталізм) кожної національної системи освіти.

Посилення ризику невикористання сформованого в країні інтелектуального потенціалу (зайнятність людини в іншій сфері залишає невикористаними отримані в системі вищої освіти знання) потребує більшої відповідності результатів освітньої діяльності запитам національного господарства, що вимагає від держави наукового прогнозування змін переліку спеціальностей та сфер зайнятості. Для зупинення відтоку висококваліфікованих спеціалістів та науковців за кордон, що стало наслідком дисипації грошової та академічної ренти в Україні протягом останніх десятиліть, необхідні консистентні трансформації в освітній, соціальній та економічній сферах.

Загальносвітовим трендом інституційних перетворень національних систем вищої освіти є створення лідерських дослідницьких університетів та розвиток інтернаціоналізації їх діяльності через підвищення академічної мобільності професорсько-викладацького складу вишів, зростання кількості іноземних студентів, проведення наукових розробок сумісно з провідними світовими науковими центрами, впровадження спільних освітніх програм тощо. Таку практику модернізації та розвитку національних систем освіти використовують Німеччина, Франція, Японія, Австралія, Китай та ін. Більшість українських вищих навчальних закладів тим чи іншим способом уже стали суб'єктами міжнародної діяльності, однак рівень такої участі незначний. Лідери вітчизняної системи вищої освіти відзначаються присутністю в кількох топових світових рейтингах, однак місця є доволі низькими. Підвищення якості надаваних освіт-

ніх послуг потребує розширення бюджетного фінансування вищої освіти України, що в нинішній економічній ситуації майже неможливо. Ефективним, на наш погляд, може стати застосування селективної стратегії розвитку вищої школи [11], яка полягає в активній інституціональній та матеріальній підтримці державою конкурентних на світовому ринку університетів, які потенційно спроможні виконувати функцію формування національного інтелектуального капіталу світового рівня і в перспективі представляти країну на глобальному ринку освітніх послуг. Високоякісний інтелектуальний капітал неможливий без його глобальної спрямованості, що вимагає реформування національної системи його відтворення з участю міжнародних інститутів у цьому процесі.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап розвитку світової економіки пов'язаний з процесами глобалізації в інтелектуальній сфері, під впливом чого формується інтелектуальний капітал глобального рівня. Цьому сприяють інституційні перетворення у сфері освіти, насамперед вищої, у результаті яких відокремлений розвиток національних освітніх систем змінюється на їх кооперацію та інтеграцію. Сьогодні настав той момент історичного розвитку світової системи вищої освіти, коли національна відокремленість вишів усе більше вступає в конфлікт з наслідками та перспективами інтернаціоналізації та глобалізації.

Підготовку висококваліфікованих мобільних фахівців спроможна забезпечити тільки така національна освітня система, в основі якої лежить цілісне її включення в процеси міжнародної інтеграції освіти. Водночас процеси формування наднаціональної освіти посилюють конкуренцію в освітній сфері, збільшують ризик втрати вищою школою національних академічних цінностей, інтенсифікують процеси «відпливу умів» за кордон, породжують різноманітні форми «освітнього імперіалізму». Зменшення негативних наслідків глобалізаційних процесів на вітчизняну систему освіти вимагає відповідної державної освітньої політики, що потребує подальших досліджень в цьому напрямку. Активізація процесів інтеграції вітчизняної системи освіти в глобальний науково-освітній простір, яка є об'єктивною вимогою глобальної знаннєвої економіки, має відбуватися шляхом реалізації державної політики з формування інституційного простору, який дозволить ефективно використовувати інтелектуальний капітал всередині країни та запобігти його відтоку за кордон. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Zohar, D. The Quantum Society: Mind, Physics and New Social Vision / D. Zohar, I. Marshall. – N.Y., 1994. – 237 p.
2. Коломієць Г. Інституційно-господарська платформа розвитку інтелектуального капіталу / Г. Коломієць, І. Помінова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 19–23.
3. Чередников О. Высокотехнологические стартапы в мире и в России / О. Чередников // Мировая экономика и международные отношения. – 2013. – № 10. – С. 68–75.
4. Эгрон-Полак Э. Интернационализация высшего образования: тенденция на сближение или на расхождение? /

Э. Эгрон-Полак // Международное высшее образование. – 2014. – № 76. – С. 13–14.

5. Помінова І. Інституційна трансформація вищої освіти як траєкторія ефективної інтеграції в сучасну світову економіку / І. Помінова // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 34–39.

6. Лозовий В. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти : аналітична записка / В. Лозовий // НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua

7. У Канаді планують збільшити вдвічі кількість іноземних студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/ua/news/2014/01/16/u_kanadi_planuyut_zbilshyty_vdvichi_kilkist_inozemnyh_studentiv_453165

8. Зарубежные вузы объявляют охоту [Электронный ресурс]. – Режим доступа : total.md.ru/newsitem/518876.html

9. Карпенко М. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті [Електронний ресурс] : аналітична записка / М. Карпенко // НІСД. – Режим доступу : www.niss.gov.ua.

10. Альтбах Ф. Массовые открытые онлайн-курсы как проявление неокolonialизма: кто контролирует знания / Ф. Альтбах // Международное высшее образование. – 2014. – № 75. – С. 10–12.

11. Сацик В. У Пошуку ефективної стратегії розвитку вищої освіти в Україні (економічний аспект) / В. Сацик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edu-trends.info/>

REFERENCES

Altbakh, F. "Massovye otkrytye onlayn-kursy kak proiavlennie neokolonializma: kto kontroliruet znaniia" [Massive open online courses as a manifestation of neocolonialism: who controls knowledge]. *Mezhdunarodnoe vysshee obrazovanie*, no. 75 (2014): 10-12.

Cherednikov, O. "Vysokotekhnologichnye startapy v mire i v Rossii" [High-tech start-ups in the world and in Russia]. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia*, no. 10 (2013): 68-75.

Egrom-Polak, E. "Internatsionalizatsiia vysshego obrazovaniia: tendentsiia na sblizhenie ili na raskhozhdienie?" [Internationalization of Higher Education: the trend to convergence or divergence?]. *Mezhdunarodnoe vysshee obrazovanie*, no. 76 (2014): 13-14.

Kolomiets, H., and Pominova, I. "Instytutsiino-hospodarska platforma rozvytku intelektualnoho kapitalu" [Institutional and economic platform of intellectual capital]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 19-23.

Karpenko, M. "Svitovyi dosvid rozvytku dystantsiinykh form osvity u vitchyznianomu konteksti" [World experience of development of distance education in the domestic context]. NISD. www.niss.gov.ua

Lozovyi, V. "Ukraina na mizhnarodnomu rynku osvity posluh vyshchoi osvity : analitychna zapyska" [Ukraine in the international market of educational services of higher education: Policy Briefing]. www.niss.gov.ua

Pominova, I. "Instytutsiina transformatsiia vyshchoi osvity yak traiektoriia efektyvnoi intehtratsii v suchasnu svitovu ekonomiku" [Institutional transformation of higher education as an effective path of integration into the modern global economy]. *Biznes Inform*, no. 1 (2015): 34-39.

Satsyk, V. "U poshuku efektyvnoi stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini (ekonomichnyi aspekt)" [In search of an effective strategy for the development of higher education in Ukraine (economic dimension)]. <http://www.edu-trends.info/>

"U Kanadi planuiut zbilshyty vdvichi kilkist inozemnykh studentiv" [In Canada, plans to double the number of foreign students]. http://zik.ua/ua/news/2014/01/16/u_kanadi_planuyut_zbilshyty_vdvichi_kilkist_inozemnyh_studentiv_453165

Zohar, D., and Marshall, I. *The Quantum Society: Mind, Physics and New Social Vision*. New York, 1994.

"Zarubezhnye vuzy obiavliaut okhotu" [Foreign universities declare hunt]. total.md.ru/newsitem/518876.html